

Repliker och kommentarer

Inflationens framtid

Ekonomer kan ge många olika förklaringar till inflationen. Vissa studerar arbetsmarknaden och betonar att en alltför hög efterfrågan på arbetskraft driver upp lönerna. I många fall menar man även att starka fackföreningar lyckas pressa upp lönerna, så att detta verkar inflationsdrivande. Andra betonar, på motsvarande sätt, förhållandena på olika varumarknader och hävdar att en alltför hög efterfrågan på varor eller stora monopolföretag bär skulden till inflationen. En tredje grupp menar att inflationen beror på alltför stora penningmängdsökningar; när för mycket pengar är i omlopp måste den totala efterfrågan och prisnivån öka.

Om man vill ge en uttömmande bild av inflationens drivkrafter, så kan man inte nöja sig med att studera dessa marknader — arbetsmarknad, varumarknad och penningmarknad — var för sig, utan man måste beakta deras inbördes beroende. [Calmfors och Lundberg 1974.] Den fråga jag här vill diskutera mot bakgrund av Calmfors—Lundberg är, huruvida vi i Sverige under 70-talet måste acceptera en allt högre inflationstakt och en bestående stor arbetslöshet.

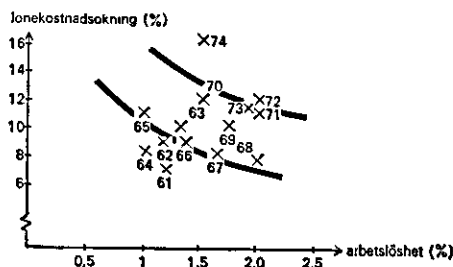
Bakgrunden är följande. Under 50- och 60-talen steg priserna i genomsnitt med 3—4 procent per år, men från slutet av 60-talet började inflationstakten öka såväl i Sverige som i andra industriländer, och ligger i dag i flertalet länder över 10 procent per år. Perioden från början av 70-talet har kännetecknats av framför allt två fenomen: dels har prisstegringstakten inte minskat under konjunktursvackorna i samma utsträckning som tidigare, dels har arbetslösheten blivit större under konjunkturedgångarna. Denna kombination av ihållande inflation och stagnerande produktion och sysselsättning kallar ekonomerna för stag-

flation. Frågan gäller nu om dessa problem är övergående eller om mer permanent verkande krafter tycks ligga bakom.

För att förklara den årliga löne- och prisstegringstakten används ofta den så kallade Phillipskurvan. Denna anger ett negativt samband mellan lönestegringstakt och arbetslöshet. Löneökningarna kan delas upp i en del som beror på löneglidning och i en annan del som utgörs av den avtalsmassiga lönehöjningen. Båda dessa visar sig i stor utsträckning vara bestämda av marknadskrafterna, dvs av utbud och efterfrågan på arbetskraft, på vilka arbetslösheten är en godtagbar indikator. Calmfors—Lundberg får de samband mellan den totala lönekostnadsstegringen och arbetslösheten i Sverige under perioden 1960—74 som framgår av figur 1.

Fram till 60-talets slut tycks en relativt stabil Phillipskurva ha existerat. Men från 1970 ser det ut som om kurvan skulle ha förskjutits uppåt, vilket betyder att vi vid given arbetslöshet får en högre inflationstakt. Calmfors och Lundberg betonar följande faktorer som kan ha skärpt målkonflikten mellan prisstabilitet och full sysselsättning.

Figur 1.

Källa: Calmfors—Lundberg 1974.

(1) *Ökade internationella prisstegringar*
I slutet av 60-talet ökade den årliga prisstegringen på världsmarknaden från i genomsnitt ca 1 procent till omkring 10 procent. Detta har påverkat vår egen pris- och löneutveckling dels direkt genom att importvarornas priser höjts i snabbare takt och dels genom att exportpriserna och därmed företagens lönebetalningsförmåga ökat snabbare än tidigare. Höjningen av den internationella inflationstakten har sannolikt också påverkat de inhemska inflationsförväntningarna uppåt.

(2) *Stegrade inflationsförväntningar*
Under den tidigare perioden med låg inflationstakt betydde inflationsförväntningarna inte så mycket. Men när prishöjningarna under de senaste åren stegrats, tycks företagarna och löntagarna ha blivit inställda på en fortsatt snabb inflation. Löntagarna försöker i förväg kompensera sig för väntade höjningar av levnadskostnaderna. Företagarnas motståndskraft mot lönekrav dämpas, då man förväntar sig att kunna höja priserna i motsvarande utsträckning.

(3) *Förstärkta kompensationsmekanismer*
Löntagare och företagare har under senare år i ökad utsträckning kunnat kompensera sig för ökade levnads- resp produktionskostnader. Fackföreningarna har vid ett givet arbetsmarknadsläge lyckats höja lönerna mer än tidigare. Ett av skälen till detta är sannolikt att man allt mer börjat förhandla om lönerna efter skatt. Då inkomstskatterna är starkt progressiva försöker inkomsttagarna kompensera sig för de skattehöjningar som de räkar ut för vid höjda inkomster. Detta har i viss mån accepterats av arbetsgivarsidan, vilket kan ha bidragit till förskjutningen i Phillipskurvan. En fråga man ställer sig i detta sammanhang är, om företagens vilja att acceptera högre lönehöjningar beror på att de fått ökade möjligheter att höja priserna. Det påstås ofta att en ökad koncentration i näringslivet med framväxten av ett fåtal stora, ofta multinationella, företag verkat inflationsdrivande. Några större förändringar tycks emellertid inte ha ägt rum i företagens prissättningsbeteende. Snarare är det så att empiriska data till och med ger belägg för motsatsen, dvs att företagens internationaliseringsprocess minskat möjligheterna till prishöjningar. Företagens vinstmarginaler har nämligen fallit trendmässigt under det senaste decenniet.

(4) *Ökade strukturella spänningar på arbetsmarknaden*

De arbetslösa tycks under senare år ha passat ihop allt sämre med de lediga platser som finns. Strukturomvandlingen har medfört att olika typer av tex regionala och yrkesmässiga obalanser uppstått på arbetsmarknaden. Till följd av detta har vi fått en ökad lönestegringstakt även vid given total arbetslöshet.

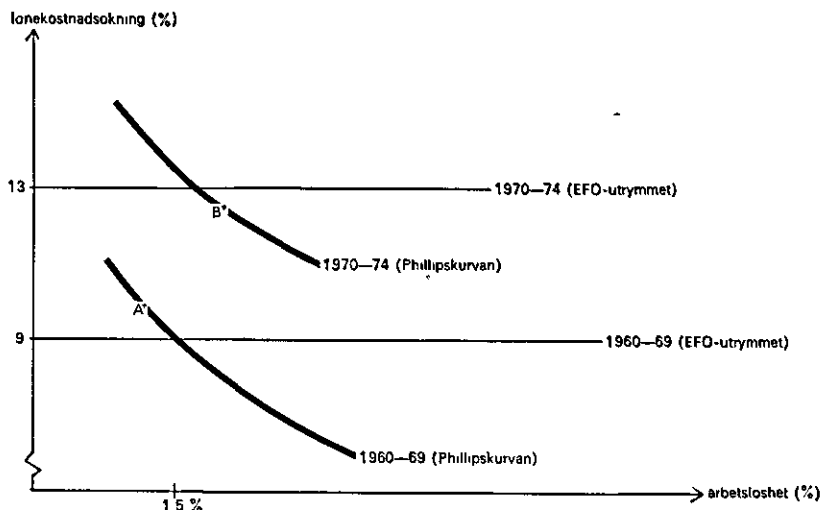
EFO-modellen och Phillipskurvan

Bland dessa fyra faktorer, som alla bidragit till att förskjuta Phillipssambandet uppåt under senare år, torde de ökade prisstegringsförväntningarna och den stegrade internationella inflationstakten vara de mest betydelsefulla. Man kan då fråga sig om de senaste årens höjda inflationstakt i Sverige och andra länder bara är ett övergående fenomen eller om dessa nya inslag kommer att bestå även i framtiden. Den tvåsiffriga inflation som de flesta länder haft under det senaste året kan visserligen till viss del förklaras av speciella faktorer såsom prishöjningarna på olja, råvaror och livsmedel, men förmodligen skulle vi ändå ha fått mycket betydande prisstegringar.

Den s k EFO-modellen [Edgren m fl 1970], kan sägas bestämma en *långsiktig huvudkurs* för pris- och lönebildningen. I denna delas den svenska ekonomin upp i två sektorer: den för utländsk konkurrens utsatta K-sektorn samt den mot utländsk konkurrens skyddade S-sektorn. K-sektorn är i Sverige löneledande och lönestegringstakten där tycks åtminstone på litet längre sikt bestämmas av summan av den internationella prisökningstakten (vid fasta växelkurser) och K-sektorns produktivitetstillväxt. Bruttovinstandelen antas på lång sikt vara i stort sett konstant. Då produktivetsförbättringarna i S-sektorn är långsammare än i K-sektorn måste samma lönekostnadsökningar i denna sektor leda till något snabbare prishöjningar än i K-sektorn, om vinstmarginalerna skall kunna bibehållas. Resultatet blir att den långsiktiga genomsnittliga prisstegringstakten i Sverige bestäms av den internationella prisökningstakten samt av skillnaden i produktivitetstillväxt i K-sektorn och S-sektorn.

Calmfors—Lundberg har lagt stor vikt vid att försöka knyta ihop EFO-modellens mer långsiktiga och Phillipskurvans mer kortsiktiga förklaringar till pris- och lönebildningen. Om man som utgångspunkt tar deras distinktion mellan kort- och långsiktiga modeller kan utvecklingen under den senaste 15-årsperioden

Figur 2. Lönekostnadsökning och arbetslöshet

Källa: Calmfors—Lundberg 1974.

åskådliggöras med hjälp av figur 2.

Under perioden 1960—69 var den genomsnittliga summan av pris- och produktivitetstillväxten i K-sektorn ca 9 procent per år, vilket angav det långsiktiga utrymmet för lönehöjningar.

Från år till år har vi under denna period rört oss längs den kortsiktiga Phillipskurvan bl a beroende på den ekonomiska politik som förts. I genomsnitt över 60-talet var arbetslösheten jämförelsevis låg, vilket medförde att lönestegringarna kom att överstiga det tillgängliga utrymmet. Till följd av detta pressades K-sektorns vinster ner, vilket starkt bidrog till att vi hamnade i den betalningsbalansskris som kulminerade år 1969—70. Med andra ord hade vi en lägre arbetslöshet än de 1,5 procent som vid oförändrad växelkurs kunde förenas med jämvikt i betalningsbalansen (punkt A i figur 2).

Under 1970-talet har främst den internationella prisstegringstakten höjts, vilket genom att påverka inflationsförväntningarna förskjutit den kortsiktiga Phillipskurvan uppåt. Samtidigt har utrymmet för lönestegringar, till följd av världsinflationen, ökat till i genomsnitt ca 13 procent per år. Emellertid fördes under lågkonjunkturen 1971—72 av betalningsbalansskäl en kontraktiv ekonomisk politik, vilket ledde till att vi fick en relativt stor arbetslöshet och följaktligen en något lägre lönestegringstakt än summan av K-sektorns pris- och produktivitetstillväxter (punkt B i figur 2). Detta förbättrade såväl den konkurrensetsatta sektorns vinstläge som vår betalningsba-

lans. Det tycks som om ett viktigt mål för den ekonomiska politiken hela tiden varit att på lång sikt hålla lönestegringarna i stort sett i jämnhöjd med pris- och produktivitetstillväxten i K-sektorn, även om detta mål inte alltid kunnat uppfyllas på kort sikt.

Har vi då att förvänta oss lönestegringar på 13—15 procent och därmed följande prisstegringar på 10—12 procent under resten av 1970-talet? Det är som tidigare nämdes främst två faktorer som, vid en mer eller mindre fast växelkurs, avgör den långsiktiga huvudkursen för prisstegringstakten, nämligen den internationella prisutvecklingen samt skillnaden i produktivitetstillväxling mellan K- och S-sektorn. Vissa faktorer talar för att skillnaden i produktivitetstillväxt mellan de båda sektorerna kan komma att öka och därmed bidra till att inflationstakten höjs. Genom den internationella konkurrensen ökar produktiviteten snabbt i K-sektorn. Den skyddade sektorn som i stor utsträckning producerar tjänster har emellertid svårare att rationalisera och som följd därav ökar produktiviteten relativt långsamt. När då S-sektorns vikt i ekonomin ökar får produktivitetsskillnaden mellan de båda sektorerna ett ökat genomslag på pris- och lönestegringstakten. För framtiden innebär detta att ju mer produktionsandelarna förskjuts så att S-sektorns andel växer desto högre inflationstakt kommer vi att få enligt EFO-modellen.

Den avgörande faktorn för att bedöma den långsiktiga inflationstenden torde vara de framtida internationella pris-

stegringarna. Som skäl för att världsmarknadspriserna steg i slutet av 1960-talet anför Calmfors—Lundberg USAs expansiva ekonomiska politik främst i samband med Vietnamkrigets finansiering och de därmed följande underskotten i USAs betalningsbalans gentemot västvärlden. Eftersom USA svarar för en stor del av världshandeln hade detta stor inverkan på världsinflationen. Även uppskrivningarna av D-marken och yenen bidrog sannolikt till att höja de internationella priserna mätta i kronor.

Kommer då dessa prisstegringar att fortsätta? Många ekonomer är allvarligt oroad inför den möjligheten, även om den internationella prisstegringstakten åtminstone temporärt kommer att avta till följd av att de flesta länder för närvarande för en restriktiv politik.

Oavsett vad som händer, kan vi i Sverige i princip avskärma oss från prisstegringarna på varor i internationell handel genom att skriva upp kronan. Om kronan revalveras i ungefär samma takt som de internationella priserna stiger uttryckta i utländskt mynt och statsmakterna klart deklarerar att man tänker föra en sådan politik, elimineras det internationella prisinflytandet och de lång- och kortsiktiga sambanden i *figur 2* trycks ner till ungefär det läge som de hade under perioden 1960—69. Löne- och prisstegringstakten dämpas då i motsvarande grad som växelkursen skrivs upp förutsatt att den ekonomiska politiken bedrivs så att vi inte avviker från det nya lägre långsiktiga utrymme genom att vandra upp eller ner längs den kortsiktiga Phillipskurvan. En sådan revalvering kommer vid en lämpligt utformad ekonomisk politik att leda till samma reala inkomstökningar som vid en högre inflationstakt. Vår bytesbalans kommer ej heller att

försämrans. Enda skillnaden skulle bli en dämpning av inflationstakten.

En risk med den revalvering av kronan som nu kontinuerligt sker, när denna genom sin bindning mot D-marken flyter upp gentemot andra valutor, är dock att det långsiktiga utrymme för löneökningar skiftar ner medan Phillipskurvan blir kvar i sitt ursprungliga läge. Förväntningarna anpassas nämligen inte särskilt snabbt till den lägre inflationstakten, utan löneavtalen sluts kanske som om det internationella prisgenomsnittet skulle vara oförändrat. Det är en viktig skillnad mellan den typ av aktiv växelkurspolitik som Calmfors—Lundberg föreslår — som *garanterar* att ett minskat utländskt prisinflytande byggs in i löneförhandlingarna — och den "smygande revalvering" som nu sker. Löneförhandlingarna tycks för tillfället baseras på föresatsen att vi får uppleva en fortsatt snabb internationell prisstegring trots att de faktiska internationella prisstegringarna i kronor räknat har fallit dels till följd av kronans bindning till D-marken dels genom den allmänt lägre internationella inflationstakten. Om vi skall kunna hålla vår konkurrenskraft gentemot Västtyskland är det nödvändigt för oss att begränsa lönestegringarna inom ungefär samma ram som i Västtyskland, dvs 8—9 procent. I annat fall drar vi på oss arbetslöshets- och betalningsbalansproblem.

Fil lic *Jan Herin*

Institutet för internationell ekonomi

Referenser

- Calmfors, L., och Lundberg, E., [1974], *Inflation och arbetslöshet*
Edgren, G., Faxén, K.-O., och Odhner, C.-E., [1970], *Lönebildning och samhällsekonomi*